

גישה עקיפה מדי – נתן אלתרמן

1

אקדים ואומר כי אפשר להניח שאם החליטה הממשלה להימנע מלעשות פומבי רב מדי לציון יום שחרורה של ירושלים. היו לה טעמים ונימוקים של ממש. יש להניח כי ההיענות ללחץ בנקודה זו, מתוך כוונה שלא להחרף את הבעיה דווקא בשעה זו, כשמדינות-ערב עמלות להפכה נושא למבחן-כוחות נוח, היא היענות שנבחנה ונמצאה כדאית. לא כל רתיעה טכסית היא ויתור עקרוני ולא על כל "התחשבות בלחצים" יש לצעוק חמס. לא על החלטת ההימנעות מן הפומבי, לגבי יום ירושלים. אני בא לתהות כאן, אלא על הדרך שבה הוצגה הימנעות זו לפני הציבור.

בניסוח המסמך נאמר, כידוע, כי "הממשלה" החליטה כי יום כ"ח באייר, יום שחרור ירושלים השלמה וגאולת הר הבית והכותל המערבי, "יוחג על-ידי תפילת הודיה ליד הכותל המערבי וכן על-ידי הקדשת שעה מיוחדת בבת-הספר לנושא ירושלים בתולדות ישראל". עם זאת החליטה הממשלה להקים "ועדה שתקבע את סדרי ציון יום-העצמאות ומלחמת-ששת-הימים ויום שחרור ירושלים, בעתיד". הכוונה היא שוועדה זו תיתן דעתה שבחודש אייר חלים בזה אחר זה אירועים המבקשים מתן ביטוי הולם". הפגם שבהסבר ה – והוא פגם שאולי אין חמור ממנו לגבי ממשלה, בעמדה בפני דעת-קהל שלה עצמה – הוא נימת חוסר-כנות שבו.

חוסר-כנות זה עיקרו לא בכך שהוא מצניע את הסיבה האמיתית לביטול החגיגות הפומביות – את עניין ההתחשבות בנסיבות המדיניות ברגע זה – אלא עיקרו בכך שהוא מנתק את הדברים לגמרי מהקשרם הנכון וניגש אליהם גישה כה עקיפה ותמימה עד שאי-אפשר שלא לחייך למראיה. ניסוח ממשלתי זה מעמיד, למעשה, את הדברים ממש ראשם-למטה. במקום לומר כי הממשלה מצאה לנכון להימנע, מסיבות כבודות-משקל, מלציין יום זה כמתוכנן, עומדת ממשלתנו דווקא על הצורך למצוא ביטוי הולם לא רק ליום זה בלבד אלא גם ליום העצמאות ולמלחמת-ששת-הימים, וברוח זו היא נותנת אפילו הוראות לוועדה שנתמנתה לכך דווקא ברגע זה. עם-לוואי מוסיפה גם העובדה שמלחמת-ששת-הימים ויום-העצמאות צורפו להסבר זה כמליצי-יושר פחות לשמם ויותר כאמצעי להצדקת ההימנעות עוקצה של בעיית יום-ירושלים ניטל, כביכול, על-ידי שמבליעים אותה בתוך מכלול של בעיית יום-ירושלים ניטל, כביכול, על-ידי שמבליעים אותה בתוך מכלול של בעיות, אשר שאר ימים גדולים מצטרפים בו יחד. אפשר היה אולי להתעלם מן המלאכותיות שבניסוח הזה ולראות בו הכרה שלא יגונה, לולא היו הדברים שקופים כל-כך.

בכך מצטרף נוסח זה לשאר נוסחאות ופירושים ואומדנים שנעשו לנו לחם-חוק בחדשי המערכת המדינית, ובלי משים אתה מהרהר כמה שונה כל זה מניסוחי צה"ל בימי המערכה הצבאית. ההבדל הוא בכך שהקומוניקאטים הצבאיים עוררו אמון מלא. הציבור ידע כי אין בהם לא כיסוי ולא התחמקות.

בנוסח הממשלתי הנ"ל מדובר על "שעת מחנך", שתוקדש בבת-הספר ליום ירושלים. ראוי היה שהממשלה תוסיף כי הודעתה שלה בעניין זה אינה צריכה להיכלל בחומר שיובא לפני התלמידים, שכן אין זו דוגמא מחנכת.

2

עוד לפני החלטת הממשלה שמע הציבור על דין-ודברים, בעיריית ירושלים, בעניין ציונו הפומבי של יום שחרור העיר.

אני כשלעצמי סבור כי לכשתגיע עת סיכומים יוברר כי פעלו של ראש עיריית ירושלים למניעת תקלות וסיבוכים, אחרי המלחמה והניצחון, היה בין התרומות החשובות ביותר לייצוב מעמדה של העיר המאוחדת, הן מן הבחינה המעשית והן מצד שיכוך התנגדותה של דעת-הקהל בעולם.

אך תנופת מאמציו של ראש העירייה בכיוון זה חרגה, לדעתי, מגבול הסבירות שעה שהוא עמד, למשל, לבסס את הדעה כי עיריית ירושלים, בתורת הגוף המייצג את כל אוכלוסי העיר כולם, ולא את היהודים בלבד, אינה צריכה לתת גושפנקא שלה לחגיגת הניצחון היהודי של כ"ח באייר וכי מוטב להקים לעניין זה ועד ציבורי של אישים.

מסתבר שהצעה זו נתקלה בנימוק האומר שבמדינה דמוקרטית מוכרעים הדברים על דעת הרוב, וייתכן שהיו עוד נימוקים אשר יכלו לה. אם כך ואם כך דעה זו נדחתה ויפה שנדחתה. וייתכן שיש בה הגיון, אך אם כך הדבר, הרי שמאותו טעם עצמו הייתה מדינת ישראל צריכה להימנע מלהעניק "חסות" שלה ליום-העצמאות, שכן גם המדינה יש בה אוכלוסים שיום זה אינו שמחתם-דווקא, והקמת "ועד למען מצעד-צה"ל" אך הוא דבר העשוי להתקבל על הדעת מבחינה מופרכת זו.

יתר-על כן, מאותו טעם עצמו – מאחר שממשלת ישראל היא לא רק ממשלתם של היהודים היושבים במדינה – הייתה צריכה גם מלחמת-ששת-הימים להתנהל לא לפי החלטת הממשלה ומדינת-ישראל, אלא לפי החלטתו ובשמו של ועד ציבורי יהודי.

3

באותם דיונים של עיריית ירושלים העלה ראש העירייה, כידוע, חוץ מנימוק חוקיותו של הייצוג הכולל, עוד טעם שעיקרו התחשבות ברגישותם של אוכלוסי העיר הערביים לגבי משמעותו של יום זה. נימוק שיש בו משום "בנפול אויבך אל תשמח" ושאינו לפטור אותו כלאחר-יד. נימוק זה הוא אנושי ועמוק ובמידה הוא מיסודי "הרוח היהודית" הנכונה, הוא מקור גאוה לכל מי שזכה להיות מבניה של אומה זו. אך יש לו לנימוק זה שלוחות והסתעפויות שחובה לעמוד עליהן מחמת תהפוכות שמתחוללות בהן לפעמים.

כן, אותה התחשבות ברגשות התושבים הערבים, לאחר תבוסת יוני, הוא עיקרון שאנו רשאים להתגאות לא רק בערכו העצמי אלא גם בהתגלמותו המעשית, זו שהודות לה נעשו סדרי-המימשל ב"שטחים המוחזקים" לאחד המופתים הנדירים שבהם נמחקת הסתירה הנצחית-כביכול שבין המדיניות המעשית ובין הצייווי המוסרי, בין ההיגיון המדינה ובין התבונה האנושית החיה.

"התחשבות" זו אין נכונה ממנה, וכפי שהוכח אין גם מועילה ממנה מבחינה מעשית, כל זמן שעיקרה הימנעות מרמיסת זכויות הפרט, הימנעות מדיכוי, מהתנשאות ריקה, מיהירות פוגעת ומתקיפות הרואה הכרח להדגים עצמה על כל צעד ושעל, מחשש שמא ישכחו שהיא קיימת.

אך "התחשבות" זו נעשית מטשטשת עיקרים כשהיא גולשת בתודעת-הציבור אל מעבר לתחום שלה, שעה שהיא נעשית אמת-מידה לקבוע עיקרי יחס אל ענינים שאינם מגופה, שעה שהיא קובעת לא את יחסנו אל התושבים הערביים אלא את יחסנו אל עצמנו, אל התמורות שנתחוללו בארץ, אל הארץ עצמה, אל עתידה ועקרונות-חייה של האומה.

"בנפול אויבך אל תשמח" הוא עיקר שמתרוקן ממשמעות מוסרית שלו ומתמלא תוכן זר ומעוקם, שעה שהוא מדלדל את משמעותם של הקורות, שעה שהוא מקהה את משמעות הישועה והקרבתן שבהם, את משמעות השמחה הפצועה שזכתה לראות בנפול אויביה בנפש. דברים אלה אין להם תחליף באותן הנאות ושמחות של לגלוג ל"כיבושים" ול"נצחונות" וכדומה, הכל במרכאות-כפולות, כמובן.

תהליכים אלה גורמים לכך שאותה מידה של "בנפול אויבך" נעשית, היא עצמה, עניין של התנשאות וביטחון מופרז המתעלם מן העובדה שהאויב עוד לא נפל, עוד לא הובס, ועוד הוא זומם למחות זכרנו מעל פני האדמה.

4

משום כך עלינו לקבל את ביטול חגיגות יום ירושלים לא כעניין הבא לטשטש את משמעותו של יום זה, אלא כעניין הבא לחשוף את מהותו החדה והבוטה, לחשוף את העובדה שהכל עוד מוטל על הכף, שמהערכה עודה בעיצומה, ושהכוחות הקמים עלינו הם רבים ועצומים ושבדידותנו רבה ושדברים אלה מחייבים אותנו שבעתיים לחוש את מלוא צדקתנו וזכותנו, לחוש את כורח קיומנו ואת משפטנו שהוא משפט הצדק. דברים אלה צריכים להיות מוחשיים גם בניסוחים שלנו, בקביעת עקרונות שאין בהם דו-משמעות ועירפול, הן כלפי חוץ והן כלפי פנים.

ועוד עיקר אחד, עמידתנו העקרונית התקיפה והברורה בעניין ירושלים הולכת ונעשית במדיניותנו כמין מפלט וצידוק לרפיונות ולספקות לגבי כל השאר. ירושלים בתורת אליבי, ירושלים בתורת צידוק לוותרנות מראש על מה שמסביב לה, הוא חזיון שלא ייתכן. תקיפות עמידתנו בעניין ירושלים צריכה להיות לא פורקן אלא תוספת חובה לגבי מה שמחוץ לה, עליה להיות לא עיקרון המסתפק בעצמו, אלא הנחת-יסוד לאישור זכותנו וכורח קיומנו בארץ-ישראל זו, שאנו יראים מפניה כיום ומכסים עליה בנוסחותינו הסבוכות, בייחוד אם נזכור גם מבחינה מעשית פשוטה – כי אם יכולה אולי ארץ-ישראל להתקיים בידינו בלי ירושלים, אין ירושלים יכולה להתקיים בלי ארץ-ישראל שבסמוך לה. ככל שנחדל להפריד בין שתי אלו כך יתחזק מעמדנו בשתייהן גם יחד.